

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯ ЖУРНАЛИ
ЖУРНАЛ ИННОВАЦИЯ В ЭКОНОМИКЕ
JOURNAL OF INNOVATION IN ECONOMICS

Илхомова Й.С.,

доцент, Тошкент молия институти и.ф.н.,
Самижонов А.

МИХ-60 гуруҳ талабаси

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9491-2019-1-6>

НАВОИЙ ВИЛОЯТИ ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ
ЗОНАСИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ
ТАҲЛИЛИ

Аннотация: Ушбу мақолада Навоий ҳамда Бухоро вилоятларининг саноат маҳсулотлари ҳажми, тадбиркорликнинг ривожланиш даражаси, асосий капиталга инвестицияларнинг ўсиши, ташқи савдо кўрсаткичлари қиёсий таҳлил қилинган. Эркин иқтисодий ҳудуднинг мамлакат вилоят иқтисодиётига таъсири юқоридаги кўрсаткичлар асосида таҳлил қилинган. Таҳлиллар натижаси асосида Навоий вилоятида ЭИХнинг ҳозирги ҳолати баҳоланган ҳамда таклифлар келтирилган.

Калит сўзлар: Эркин иқтисодий ҳудуд, Навоий, Бухоро, тадбиркорлик, саноат маҳсулотлари ҳажми, асосий капиталга инвестициялар.

Ильхомова Ю.С.,

К.т.н., доцент,
Ташкентский Финансовый Институт
Самижонов А.,

Студент МИХ-60

АНАЛИЗ НАПРАВЛЕНИЙ РАЗВИТИЯ СВОБОДНОЙ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗОНЫ В НАВОИЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация: В этой статье анализируется сравнительный анализ промышленного производства, уровень развития предпринимательства, рост инвестиций в основной капитал, внешняя торговля в Навоийской и Бухарской областях. Влияние свободной экономической зоны на региональную экономику было проанализировано на основе вышеуказанных показателей. По результатам анализа было оценено текущее состояние СЭЗ в Навоийском области и выработаны рекомендации.

Ключевые слова: Свободная экономическая зона, Навои, Бухара, предпринимательство, промышленная продукция, инвестиции в основной капитал.

Ixomova Y.S,

Ph.D., docent .
Tashkent Financial Institute
Samijonov A.,

The student of MIX-60

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT DIRECTIONS OF THE FREE ECONOMIC ZONE IN NAVOI REGION

Abstract: This article analyzes the comparative analysis of industrial production, the level of development of entrepreneurship, the growth of investment in fixed assets, foreign trade in the Navoi and Bukhara regions. The impact of the free economic zone on the regional economy was analyzed on the basis of the above indicators. Based on the results of the analysis, the current state of the FEZ in the Navoi region was assessed and recommendations were made.

Key words: Free economic zone, Navoi, Bukhara, entrepreneurship, industrial products, investment in fixed assets.

For citation: Илхомова Й.С., Самижонов А.Навоий вилояти эркин иқтисодий зонасининг ривожланиш йўналишлари таҳлили. 2019, 1 vol., issue 1, pp. 43-49

Кириш

Мамлакатимизда "Ўзбекистон Республикасида эркин иқтисодий ҳудудлар тўғрисида"[1] ги Қонун лойиҳасини тайёрлаш 1995йилдан бошланган эди.[2] Ўзбекистонда эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил этиш асослари, йўналишлари ва имкониятлари кўриб чиқилиб 1996йилда"Ўзбекистон Республикасининг эркин иқтисодий ҳудудлар тўғрисида"ги Қонуни қабул қилинди.

Ушбу қонунга мувофиқ, Ўзбекистонда эркин иқтисодий ҳудуд деганда аниқ белгиланган ҳудудга эга бўлган, маълум ҳуқуқий асосларга амал қилган ҳолда фаолият олиб борадиган, стратегик мақсади чет эл капиталини жалб қилишга қаратилган мамлакатнинг иқтисодий-ижтимоий ривожланишига кучли таъсир кўрсатувчи ҳудуд тушинилади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

"Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида"ги қонуннинг 6-моддасига мувофиқ, эркин иқтисодий зоналар мамлакатимизда эркин савдо зоналари, эркин ишлаб чиқариш зоналари, эркин илмий-техникавий ва бошқа зоналар тарзида тузилиши мумкин. Қонуннинг 7-моддасига кўра, эркин ишлаб чиқариш зоналари - тадбиркорликни рағбатлантириш, иқтисодиётнинг устун тармоқларига чет эл инвестицияларини жалб этиш, истиқболли технологияларни жорий этиш мақсадида хўжалик-молиявий фаолиятнинг алоҳида тартиби жорий этиладиган ҳудудлар бўлиб, ўз ичига экспортга мўлжалланган ишлаб чиқариш зоналари, агрополислар, тадбиркорлик зоналари ва бошқа эркин зоналарни олади. Албатта, эркин ишлаб чиқариш зоналарида иқтисодиётнинг устун тармоқларига чет эл инвестицияларини жалб этиш орқали истиқболли технологияларни жорий этиш, пировардида маҳаллий хомашёлар асосида экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқарилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ""Нукус-фарм", "Зомин-фарм", "Косонсой-фарм", "Сирдарё-фарм", "Бойсун-фарм", "Бўстонлиқ-фарм" ва "Паркент-фарм" эркин иқтисодий зоналарини ташкил этиш тўғрисида" фармони[8] мувофиқ мамлакатда янги ихтисослаштирилган ҳудудлар шаклланди.

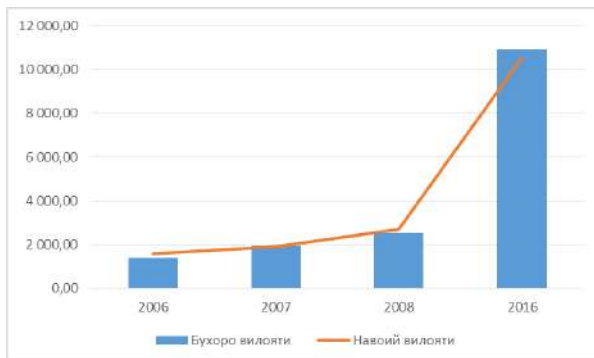
Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги Фармони[10] мувофиқ "Навоий" эркин индустриал-иқтисодий зонаси, "Ангрен" ва "Жиззах" махсус индустриал зоналари номини бирхиллаштириш мақсадида уларни "Навоий", "Ангрен" ва "Жиззах" эркин иқтисодий зоналар, деб аташ белгиланди.

Таҳлил ва натижалар

Ҳозирги кунда "Навоий" ЭИХ да 62 та корхона бўлиб, шундан 19 та чет эл капитали иштирокидаги корхоналар фаолият юритмоқда.[10] Уларнинг асосий қисми Жанубий Корея (Ўзбекистон ва Корея Республикаси ўртасидаги ўзаро манфаатли ҳамкорлик муносабатлари йилдан-йилга кенгаймоқда. Навоий вилоятида Жанубий корейлик сармоядорлар иштирокида ўндан ортиқ қўшма корхона самарали фаолият юритаётгани бунинг ёрқин тасдиғидир), Хитой Халқ Республикаси, Сингапур, Ҳиндистон ва Бирлашган Араб Амирликлари капитали иштирокидаги корхоналардир. 2015 йилда бу ердаги корхоналар томонидан қарийб 184 млрд сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилган ва 5 миллион АҚШ долларлик маҳсулот экспорт қилинган.[10] 2016 йил охирига кўра, "Навоий" ЭИХда 150 млн АҚШ доллари миқдорида 30 та лойиҳа амалга оширилган, шулардан 40 млн АҚШ доллари тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир.[5] "Навоий" ЭИХда 2017 йилда 20,1 млрд сўмлик божхона тўловларидан имтиёзлар қўлланилган.[3]

"Навоий" эркин иқтисодий зонаси ўзининг қулай географик жойлашуви, логистика имкониятлари юқорилиги билан инвесторларни ўзига жалб қилиб келмоқда. "FDI" халқаро журнали томонидан ўтган йилда мазкур иқтисодий ҳудуд субъект Марказий Осиёдаги "2016 йилнинг энг яхши эркин иқтисодий зонаси" сифатида эътироф этилган.[6] Бундай эътироф ҳудуднинг самарали фаолиятига ҳам таъсир кўрсатади. Шу сабабли "Навоий" ЭИХ ҳудудида жойлашган асбоб-ускуналар ва уларнинг эҳтиёт қисмлари, хом ашё, материаллар ва бултовчи қисмларни эркин божхона зонаси режимидан божхона тўловларини тўламасдан, экспорт божхона юк декларацияси, сертификатлар ва ташқи иқтисодий фаолият соҳасида рухсат берувчи бошқа ҳужжатларини тақдим этмасдан эркин муомалага чиқариш режимига қайта расмийлаштиришга рухсат этилди.[7]

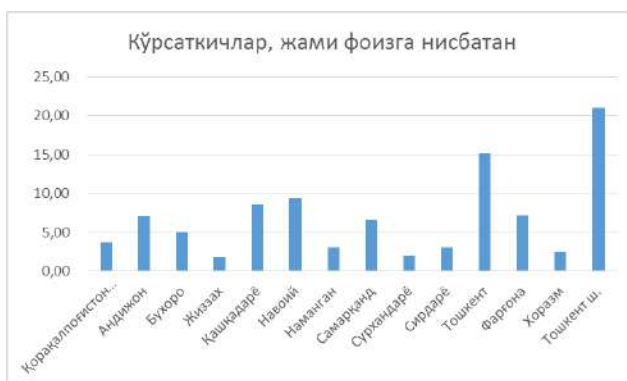
ЭИХларнинг ривожланиши ҳудуддаги саноат маҳсулотлари ҳажми, тadbirkorликнинг ривожланиш даражаси, асосий капиталга инвестицияларнинг ўсиши, ташқи савдо кўрсаткичларига сезиларли таъсир кўрсатади. Жумладан, ушбу кўрсаткичлар тизими бўйича 2008 йилдан бошлаб фаолият олиб бораётган "Навоий" эркин иқтисодий ҳудуди жойлашган Навоий вилояти ҳамда 2016 йилдан бошлаб фаолият олиб бораётган "Ғиждувон" ЭИХ жойлашган Бухоро вилоятларини таҳлил қилдик.

1-расм. Навоий ҳамда Бухоро вилоятларида ЯҲМнинг ўсиш тенденциялари*

*Расм Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

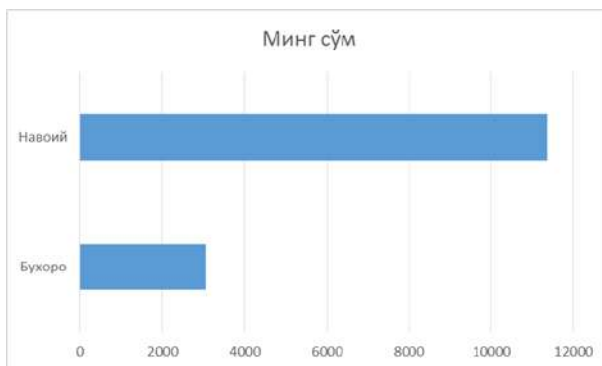
Шуни ҳам алоҳида этиборга олиш лозимки, 2007 йилда Бухоро вилоятининг ЯҲМ ҳажми 1 388,7 млрд сўм, Навоий вилоятининг ЯҲМ ҳажми 1 887,6 млрд сўмни ташкил этган бўлса, 2008 йилдан бошлаб эркин иқтисодий ҳудуднинг ташкил этилиши вилоят ЯҲМ ҳажмида ҳам ўз аксини топган. 2016 йилда Навоий вилоятининг ЯҲМ ҳажми 10 542 млрд сўм, Бухоро вилоятининг ЯҲМ ҳажми 10 924 млрд сўмни ташкил этганини кўришимиз мумкин. Ушбу кўрсаткич бўйича Бухоро вилоятининг ўсиш суръатлари Навоий вилоятидан катта. Аммо ушбу кўрсаткични таҳлил қилаётганда аҳоли сони ҳам аҳамиятга эга. Икки вилоятнинг иқтисодий кўрсаткичларини бошқа кўрсаткичлар бўйича таҳлил қиламиз ва хулосага эга бўламиз.

2-расм. Жами саноат ишлаб чиқариш ҳажмининг ҳудудлардаги улуши*

*Расм Ўзбекистон Республикаси Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

2016 йилда ҳудудлар кесимида саноат ишлаб чиқаришнинг аҳоли жон бошига ҳажми Навоий вилояти - 11395 минг сўм, Тошкент шаҳри - 9761 минг сўм, Тошкент вилояти - 5998 минг сўм, Сирдарё вилояти - 4421 минг сўм ва Қашқадарё вилояти - 3151 минг сўмга тўғри келади.

3-расм. 2016 йилда ҳудудлар кесимида аҳоли жон бошига саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш (минг сўм)*

*Расм Ўзбекистон Республикаси Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

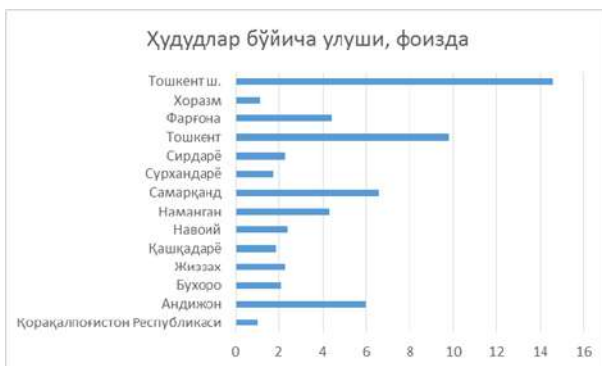
Навоий вилоятида бундай натижанинг сабаби сифатида ҳудудда йирик тадбиркорликнинг ривожланиши ҳамда ЭИҲнинг деярли ўн йилдан бери фаолият кўрсатиши билан боғлаш мумкин.

4-расм. Бухоро ҳамда Навоий вилоятларида саноат маҳсулотлари ҳажми, амалдаги нархларда, млрд сўм*

*Расм Ўзбекистон Республикаси Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

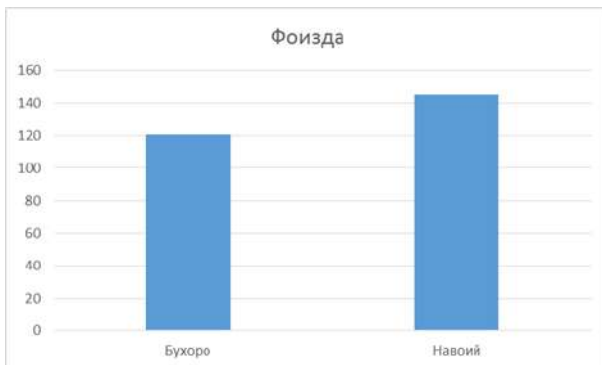
Юқоридаги жадвал асосида Навоий вилояти саноат маҳсулотлари ҳажми 2016 йилда 2000 йилга нисбатан 50 баробарга ошган бўлиб, 10657,9 млрд сўмни ташкил этган. Бухоро вилоятида бу кўрсаткич 5569,6 млрд сўмни ташкил этиб, 44 баробарга ўсиш кузатилган.

5 -расм. Экспортда кичик бизнеснинг ҳудудлардаги улуши*

**Расм Ўзбекистон Республикаси Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.*

Навоий вилояти экспортда кичик бизнеснинг ҳудудлардаги улуши бўйича олдинги ўринларда эмас. Бунга асосий сабаб, вилоят экспорти улушида Навоий кон-металлургия комбинати, "Навоий Цемент" заводи ва шунга ўхшаш ЭИХда жойлашган йirik корхоналар улушига тўғри келишидир.

6-расм. 2016 йилда аҳоли жон бошига асосий капиталга инвестицияларнинг ўсиш суръати (фоизда)*

**Расм Давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.*

Аҳоли жон бошига асосий капиталга инвестициялар ҳажми бўйича юқори кўрсаткичлар Тошкент шаҳри - 4243,4 минг сўм ёки ўтган йилнинг мос даврига

нисбатан 131,0 %, мос равишда Бухоро вилояти - 3146,8 минг сўм ёки 120,9 %, Қашқадарё вилояти - 2305,7 минг сўм ёки 107,6 %, Навоий вилояти - 3043,7 минг сўм ёки 145,2 %, Сирдарё вилояти - 1557,3 минг сўм ёки 106,5 % миқдорларида қайд этилди.

Шуни айтиш лозимки, Навоий вилояти сўнгги йилларда аҳоли жон бошига даромад миқдори бўйича ҳам (7 594.8 минг сўм) мамлакатда Тошкент шаҳридан кейинги иккинчи ўринда туради.

Хулоса ва тақлифлар

Юқоридагилар асосида қуйидаги хулосаларга келамиз:

- Таҳсиллар натижаси шуни кўрсатмоқдаки, "Навоий" ЭИХда ташкил этилган корхоналарнинг аксарияти тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришда хом ашёни импорт қилиш ҳисобига фаолият юритмоқда. Фикримизча, "Навоий" ЭИХда фаолият юритаётган корхоналар кўпроқ маҳаллий хом ашёдан фойдаланиши мақсадга мувофиқ. Бунинг натижасида корхонага хом ашё етказиб беришда маҳаллий тадбиркорларнинг иш фаолияти кенгайди, энг муҳими, ЭИХнинг катализаторлик хусусияти, унинг миллий иқтисодиётимизга интеграциялашганлик даражаси ортисига эришилади.

- Эркин иқтисодий ҳудуд жойлашган вилоятнинг ЯММ ҳажми бошқа ҳудудларга нисбатан юқори бўлади;

- ЭИХлар вилоятнинг саноат ишлаб чиқариши, тадбиркорликнинг ривожланиши ва инвестициялар оқимининг турли кўрсаткичларида яққол кўзга ташланади;

- ЭИХларни ташкил этиш орқали мамлакат аҳоли яшаш даражасини ошириш, ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш, мамлакат очиклик даражасининг ошишига эришади;

- "Навоий" ЭИХ мисолида кўрганимиздек, жаҳон ҳўжалигига интеграциялашув билан биргаликда ЭИХларни ташкил этиш орқали мамлакатда тадбиркорлик (барча шакллари), саноат ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва аҳолининг яшаш даражасини ошириш имконияти мавжуд бўлади.

References

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 5-6-сон, 58-модда; 2003 й., 5-сон, 67-модда; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2005 й., 49-50-сон, 365-модда; 2006 й., 41-сон, 405-модда; 2009 й., 39-сон, 424-модда; 2015 й., 33-сон, 439-модда)
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 14.02.1995-йилдаги "1994-йилдаги иқтисодий ислохотларни амалга ошириш ва уларнинг келажакдаги йўналишлари" тўғрисидаги Қарори
3. Назаров А. ЭИЗ: истиқболли инвестицион лойиҳалар, мақсалли сармоёлар. Бозор, пул, кредит. №9. 70 б.
4. Ўзбекистон Республикаси Статистика Қўмитаси маълумотлари
5. Годовой отчет состояния экономике и основных направлений внешнеэкономической деятельности Республике Узбекистан за 2016 год. Торговое представительство Российской Федерации в Республике Узбекистан, г. Ташкент, 2017 г. Ст.111-115
6. [Электрон ресурс]:<http://navoiy.uz/navoiy/1189-navoiy-erkin-i1178tisodiy-zonasida-yangi-loyi1202alarm.html>
7. [Электрон ресурс]: <http://kommersant.uz/uz/yangiliklar/eiz-ishtirokchilari-kamchilik-va-yutu-lar>
8. <https://president.uz/uz/lists/view/464>
9. [Электрон ресурс]:<http://kun.uz/17422608>
10. Ўзбекистон Республикаси Давлат дастурлари портали. Dd.gov.uz/uz/news/198 26.10.2017: 18:39